

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2013 június Ról-ról

Csengery Kristóf: Szó, zene, kép (Kocsis Zoltán Debussy-sorozata, 5. és 6. rész – Művészetek Palotája, Fesztivál Színház, 2013. február 23. és május 11.)

Az utóbbi időben többször is jártam olyan zenei eseményeken, melyeken fontos szerepet játszott a szó. Az Óbudai Danubia Zenekar a Nemzeti Színházban koncertet adott, melynek során a zenéhez felolvasásokat mellékeltek: Mozart *Figaro házassága-nyitányához* és *A-dúr klarinétversenyéhez* Beaumarchais *Figarójából*, Peter Shaffer *Amadeusából*, illetve a zeneszerző leveleiből olvastak fel részleteket, Kurt Weill *2. szimfóniájának* tételei között Závada Pál *Természetes fény* című, készülő könyvének részletei szolgáltak reagens-anyagként. Kocsis Zoltán a Műpa számára hatrészes sorozatot állított össze a 150 esztendeje született Claude Debussy életéről és művészetéről – ezekben a műsorokban a zenék előtt, közben és után különböző, a témához illeszkedő irodalmi művekből, valamint Debussy leveleiből hallhatott felolvasást a közönség (a Nemzetiben *Udvaros Dorottya* és *László Zsolt* vállalt színészi közreműködést, a Műpában minden este más és más – magam a hatrészes Debussy-ciklus ötödik és hatodik estjét láttam-hallottam, az ötödiken *Szilágyi Csenge*, *Dénes Viktor* és *Chován Gábor* képviselte a szó és gesztusok művészetét, a hatodikon *Tóth Ildikó* és *Mihályfi Balázs*). De máskor, máshol, másféle tartalmú és célú koncerteken is felhangzik mostanában a beszéd: a *Concerto Budapest* például „szóvivőt” vagy „háziasszonyt” szerződtetett a Bartók rádió műsorvezetőjeként ismert *Becze Szilvia* személyében – az ő feladata, hogy minden hangverseny előtt bevezetőt mondjon, ráhangolva a művekre a közönséget, s persze az ismeretterjesztés misszióját is vállalva. A kiváló karmester, *Takács-Nagy Gábor* pedig nemrég úgy vezényelte a *MÁV Szimfonikusok* koncertjét, hogy minden szám előtt mikrofont ragadott, és elmondta a jelenlévőknek a felhangzó művekről a legszükségesebbeket – de a saját személyes érzéseit-véleményét is beleszötte a rendhagyó kommentárokba. És akkor még nem beszéltem arról, hogy a Budapesti Fesztiválzenekar koncertjei előtt a Műpa hatalmas kivetítőjén filmet láthat a közönség, amelyben az est közreműködői a próbákon rögzített rövid interjúkban vallanak a kérdezőnek, *Váradí Júliának* a megszólaló darabokról és ezekhez fűződő viszonyukról.

Úgy érzem, tendencia van kialakulóban. Arról, hogy jó-e vagy sem (szerintem jó), talán kevésbé fontos beszélni, mint arról, hogy mi a hangversenyeken tapasztalható újabb keletű *szóigény* oka, szociológiai háttere. Mert azt, hogy van ilyen igény, a vak is látja. Magam még egy másik paradigmában nőttem fel. A hetvenes évek elején szocializálódván, úgy tanultam (s ez is vált véremmé), hogy *koncerten nincs beszéd*. Nemcsak a művek alatt, a nézőtéren, de a művek között, a pódiumon sincs. Művész bejön – férfiakon frakk, hölgyeken estélyi –, meghajol, előad, a végén ismét meghajol, taps, művész kimegy. Beszélni a közönség beszél – no persze nem

zene közben, hanem a szünetben, meg a koncert előtt és után. Ehhez a merevséghez szoktam hozzá, és ebben éltem. Másfelől persze ott volt a tévében (később aztán személyes koncertélményeimben is) az amerikai Leonard Bernstein, aki a *Young People's Concerts* műsoraiban megejtően közvetlen hangon beszélt a zenéről. Tetszett, szerettük, de idehaza ez a modell nem volt releváns. Kodály országa voltunk, vagy mi a szösz. Ma persze már nem vagyunk Kodály országa. Minden vagyunk, csak az nem. Kodály országa ma nem Magyarország, hanem Venezuela, az „ezer szimfonikus zenekar” hazája, ahol a *José Antonio Abreu* kidolgozta *El Sistema* szerint (lám, ez is „módszer”, nemcsak a Kodályé...) a peremkerületek, nyomornegyedek bűnözés és kábítószerelés veszélyének kitett gyermeklakosságát szimfonikus zenekarokba gyűjtik, felemelik, értelmet adnak az életüknek, olyan nagyszerű karmestereket is kinevelve e mindenekelőtt mégiscsak szociális és nem művészi munka során, mint Gustavo Dudamel, aki ma már a Los Angeles-i Filharmonikusok világhírű főzeneigazgatója és a Berliini Filharmonikusok rendszeres vendége (nálunk is koncertezett, lemezéről írhattam e hasábokon). Magyarország azonban ma már nemcsak azért nem „Kodály országa”, mert itt nincsenek gombamód szaporodó gyermekzenekarok (soha nem is voltak), hanem azért sem, mert az általános zenei műveltség az iskolai ének-zeneoktatás drámai visszaszorításával párhuzamosan, korábbi magas színvonalát elhagyva alászállt, egyre mélyebbre süllyedt, s ma már tartósan a mélyrepülés állapotában van. Megérezhető ez a hangversenyeken is: fogy és öregszik a közönség, a széksorokba utánpótlásként beülő fiatalok egyre kevesebbet tudnak, jószerével azt sem, hány tételes egy szonáta vagy szimfónia, s mikor jön el a taps ideje. Arról pedig, hogy amit hallanak, jó-e vagy nem, fogalmuk sincs. Azt sem tudják, mi alapján kellene ezt megítélni. (Ezt abból lehet látni, hogy egyszer a bővít ünneplik, máskor a zseniális teljesítmény tartózkodó fogadtatásban részesül.)

Azt hiszem, ez az állapot az, amely összefügg a szó koncerteken való megjelenésének újabb keletű igényével, sőt fontosságával. Kialakult egy olyan új helyzet, amelyben a közönség egy része már nem *bejön* a koncertterembe, hanem *be kell oda csalogatni*. És jó, ha ez nem elvtelen kompromisszumokkal történik (például a műsorterv lezüllesztésével, szórakoztatóipari termékek „komoly” vagy „klasszikus” zeneként való eladásával), hanem okos magyarázó szóval egyfelől, zenével kombinált egyéb műfajokkal (zenés irodalmi est) másfelől. Aki egy kicsit fél a komolyzenétől, netán a hagyományos koncertgyakorlat nyársat nyelt rendjétől, így talán feloldódik, horogra akad, s tíz év múlva, rutinos zenehallgatóként már bármilyen koncertre szívesen jegyet vált, akkor is, ha senki egy kukkot sem szól hozzá a pódiumról a művek előtt, között vagy után.

A szó tehát közvetítő közeg, „enyhítő körülmény”, a zene „ügyvédje”. Az általam említett műsorok közül a legizgalmasabb Kocsis Zoltán sorozata volt, úgyhogy ennek utolsó két estéjéről szeretnék bővebben megemlékezni, annál is inkább, mert ez a hatrészes ciklus önálló műfajt képviselt, a „zenés irodalmi est” egy ideje lappangó, de most sikerrel feltámasztott műfaját. Kocsis Zoltán elképzelésének magva alighanem valahol ott rejlik, hogy *az alkotó is ember*. Ha pusztán zenei műsorról volna szó, akkor nem ezt kellene (és nem is lehetne) meg- és felmutatni, zenés-irodalmi esten azonban ez a fő feladat. Ez hozza közel az alkotót a közönséghez, s kiváltképp az, ha azt tapasztalhatja, hogy az alkotó is *esendő*, mint ő, aki a nézőtéren ül – vagy még nála is esendőbb. Az alkotók többsége esetében ezt nem nehéz illusztrálni, Debussy esetében sem az. Az ötödik rész *Gáláns ünnepek – a szerelmes Debussy* címmel azt mutatta meg, hogy a zeneszerző egy lelketlen és hűtlen, önző *Barbe-bleue* volt, aki ki- és elhasználta a vele kapcsolatba kerülő nőket, majd átlépett rajtuk (ketten követtek el miatta öngyilkosságot); igaz, hogy amikor megtalálta második, végleges feleségét, mellette megnyugodott, és az is igaz, hogy akadt az életében nő, akit odaadóan és önzetlenül, szenvedélyes lángolóssal szeretett – a kislánya, Claude-Emma (Chouchou), aki csak egy évvel élte túl a papát, meghalt 14 esztendősen diftériában. A befejező est pedig a zeneszerző utolsó éveinek, az I. világháború

sötét időszakának állított emléket, *Otthonatlan gyermekek karácsonya* címmel, azt mutatva meg, hogy Debussy is áldozatul esett a lélektorzító háborús lelkesedésnek, nacionalista, sőt sovinizta eszméket hangoztatott, és írt egy olyan kórust, amelyben a földönfutóvá lett francia gyerekek azért imádkoznak, hogy a német gyerekeknek se legyen otthonuk...

Fontos ez: olyannak mutatni az alkotót, amilyen, nem kozmetikázni. A magyar zenetörténeti szemléletnek még tanulnia-fejlődnie kell e téren: a múlt nagyjait mifelénk régóta sokan szeretik szobortalapzatra állítani és egyoldalúan pozitív vonásokkal ábrázolni – remélem, ők mind ott voltak Kocsis sorozatán, és pirultak egy kissé... A műsorokhoz az ötödik részben Maeterlinck *Pelléas és Mélisande*-ja és Debussy levelezése, a hatodikban Nagy András finoman pszichologizáló (feltehetően ez alkalomra írt) színműve adott keretet (rendezőként mindkétszer *Novák Eszter* jegyezte a produkciót). Műsorvezető is volt mindkétszer: *Fazekas Gergely* zenetörténész, aki közvetlen szavakkal mondott összekötőszöveget az estek néhány pontján (ugyanő szakértőként is segítette a sorozat létrejöttét, kollégájával, *Mácsai Jánossal* karöltve). Szó és zene élményét mindvégig vetítés egészítette ki: nem portrék, nem kéziratrészletek, nem is kották, hanem finoman elvont, geometrikus számítógépes képek vagy fotók, melyek észrevétlenül és tapintatosan stimulálták az asszociációt. *Gesamtkunstwerk* – igen, erről van szó. Ha már egy olyan jól felszerelt teremben, mint a Müpa Fesztivál Színháza, minderre van lehetőség, miért ne használnák ki? Az egész mindenestől remekül működött: elegáns volt, gondolatébresztő, soha nem szájbarágós. És képet adott egy nagy művészről, annak egy-egy életszakaszáról, személyiségének egy-egy aspektusáról, elgondolkoztatva a jelenlévőt.

Azt persze mondanom sem kell, hogy a zenék hatása, így, kontextusba helyezve, hihetetlenül megnő. (Érdekes ezen elgondolkodni: a zene akkor erős, ha nem egyeduralkodó.) Minden hang, tétel, mű intenzívebbé, pregnánsabbá, emlékezetesebbé válik – mert kötni tudjuk személyekhez, történésekhez, érzésekhez és gondolatokhoz. *Élethez*, amelynek íze-büze, öröme-fájdalma van. És persze azt sem kell mondanom, hogy Kocsis, Debussy egyik legnagyobb magyar értője, pompásan válogatta ki mindkét műsor számára a műveket: az 5. részben elhangzott *A boldog sziget* Kocsis Krisztián, a *Gáláns ünnepek* mindkét sorozata és a *Három dal* Hajnóczy Júlia és Mocsári Károly előadásában, *Tóth Erika* a *Három noktürn*ből zongorázta a *Sziréneket* Kocsis átiratában. A 6. részben még színesebb volt a program: Stravinsky (Debussy jó barátja) *Három klarinét*darabja és *Három könnyű négykezes* darabja után az *Images oubliées*, a *Kis szvit*, az *Estampes* egy-egy tételét, az *En blanc et noir*t, az *Otthonatlan gyermekek karácsonyát*, s végül a hegedű-zongora *Szonátát* hallottuk. Az előadók közt ott volt a klarinétos *Tönköly József*, a zongorához műtete után a nyilvánosság előtt ezen az estén visszatérő *Kocsis Zoltán*, valamint *Kocsis Krisztián*, *Kocsis Viktória* (utóbbi nemcsak négykezeset játszott édesapjával, de elbűvölően üde színészi alakítást is nyújtott Chouchouként), továbbá *Mocsári Károly*, *Thész Gabriella* és *Gyermekkórusa*, s befejezésül a Kocsissal tudomásom szerint ez alkalommal először együtt játszó, nagy hegedűművész, *Baráti Kristóf*. Érdemes folytatni a zenés irodalmi esteket (vagy irodalommal spékelt koncerteket, attól függ, honnan nézzük) a Müpában és másutt is – olyasmivel gazdagítják a hangversenyéletet, ami friss, új, üdítő, és segíti a zene ügyét.

Kocsis Zoltán Debussy-sorozata, 5. és 6. rész – Művészetek Palotája, Fesztivál Színház, 2013. február 23. és május 11.

Tetszik

Legyél az első az ismerőseid közül, akinek ez tetszik.

Kapcsolódó írások:

1. **Csengery Kristóf: Égszakadás, földindulás (Richard Wagner: Trisztán és Izolda. Budapesti Wagner Napok, Művészetek Palotája, 2010. május 29. Rendező Parditka Magdolna, Szemerédy Alexandra, karmester Fischer Ádám.)** Anélkül, hogy erre előzőleg felkészítették volna, a gyanútlan operabarát (ha...
2. **Csengery Kristóf: Herélt nő Pesten (Sacrificium. Cecilia Bartoli és az Il Giardino Armonico koncertje, vezényelt Giovanni Antonini. Művészetek Palotája, 2011. október 11.)** Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni. – Régi...
3. **Csengery Kristóf: Sztárhäuser (Richard Wagner: Tannhäuser. Művészetek Palotája, Budapesti Wagner Napok. Rendezte Matthias Oldag, vezényelt Fischer Ádám.)** Nem sokkal az idei Budapesti Wagner Napok kezdete előtt nyugtalanul...
4. **Csengery Kristóf: Midlife crisis (Fekete Gyula: Excelsior! Félkomoly opera két felvonásban. Budapesti Tavasz Fesztivál, Thália Színház, 2011. március 18., 20. Rendező Gothár Péter, karmester Kesselyák Gergely.)** Operahős-e Liszt Ferenc? Ha a válasz megfogalmazásakor az életműből indulunk...
5. **P. Szűcs Julianna: A kör négyszögesítése (Tettamanti Béla: Rajzok és festmények. Petőfi Irodalmi Múzeum, 2013. február 27. – május 26.)** Szedjük szálára a Tettamanti-motívumokat! Szem. Madárláb. Madárlábon járó szem. Panelházak....

Cimkék: **Csengery Kristóf**